

Zkušenosti z praktické biologické ochrany dubového lesa v Polabí

Biological Conservation of an Oak Forest in Polabí Region

¹Jan Horák, ²Kryštof Harant

Úvod

Ptačí společenstva vojenských prostorů jsou do určité míry ušetřena některých negativních antropogenních vlivů. Uzavřenost oblasti vede v místech neužívaných armádou k vzniku lokalit jen málo rušených činností člověka. Péče o lesní porosty zde probíhá dle specifických podmínek značně extenzivně, což napomáhá ke stabilizaci ptačí populace. Pro zdárný vývoj lesů v těchto podmínkách je důležité zmírnit vlivy kalamit z přemnožení škůdců a formou prevence snížit sezónní gradace výskytu. Jako účinná metoda se jeví biologická ochrana – zvýšení početnosti ptactva vyvěšováním budek.

Praktické výsledky publikovala řada autorů - např. BARTA (1997) a DU-SÍK (1983). BUREŠ (1988) uvádí konkrétní případy mortality obalečů vlivem predace ptáků v USA, TICHÝ (1981) udává predaci obaleče dubového (*Tortrix viridana*) od 82,7 % při základním stavu až po 13,7 % při kulminaci gradace.

Na základě žádosti lesníků Vojenských lesů Plumlov jsme tuto metodu aplikovali na území vojenského prostoru nedaleko Chlumce nad Cidlinou. Budky jsme instalovali v roce 1995, kdy v místě proběhla kulminace gradace obaleče dubového. V dalších letech jsme počty budek zvyšovali a rozšiřovali pokryté území.

Materiál a metodika

Sledování probíhalo v letech 1996 – 1999 ve vojenském prostoru u Chlumce nad Cidlinou (okres Hradec Králové). Oblast leží na okraji Chlumecké tabule a má nadmořskou výšku 239 metrů. Území tvoří roztroušené skupiny budov, které jsou obklopené listnatými lesy s bohatým keřovým patrem (typ *Quercus - Tilliae*), výjimečně lesem jehličnatým (monokultura smrku ztepilého – *Picea abies*). Uprostřed prostoru se nachází nebeský rybník o rozloze 2,5 ha. V oblasti je mírný nedostatek hnízdnic dutin.

Budky jsme vyvěšovali liniovou metodou ve vzdálenostech 40 – 60 m do výšky 2,5 až 3,5 metru. Použili jsme plastové budky firmy Roubal (Martínkovic v Čechách) s vletovým otvorem 3,2 cm. Počet budek se měnil přidáním dalších linií v letech 1997 a 1999 a ztrátami. Proto výsledky obsazenosti uvádíme procenticky.

Kontroly budek jsme prováděli během hnízdění v intervalu maximálně 7 dní. Za obsazenou jsme považovali budku, ve které byla vzrostlá mláďata, ať se jednalo o hnízdění první, druhé nebo náhradní. Úspěšností vyvedení rozumíme podíl počtu vyvedených hnízd k počtu hnízd celkem (včetně zničených) daného druhu v procentech.

Výsledky

Množství budek v letech 1996 – 1999 kolísalo mezi 67 až 187. Zvyšování počtu linií bylo kompenzováno úbytkem budek, a to hlavně krádežemi (42 kusů), což ve strážném prostoru poněkud překvapuje. Srovnání obsazenosti budek v letech 1996 – 1999 je uvedeno v tabulce 1.

Tab. 1: Obsazenost budek v letech 1996 až 1999.

Tab. 1: The bird's boxes occupation from 1996 to 1999.

Rok (year)	1996	1997	1998	1999
Počet budek (number of boxes)	67	158	151	187
Obsazenost v % (occupation %/)	59,7	45,6	56,3	72,2

Tab. 2: Srovnání počtu obsazených budek jednotlivými druhy (B=počet budek, %=procento ze všech obsazených).

Tab. 2: A number of bird's boxes occupied with particular species (B=number of bird's boxes, %=percentage of all occupied bird's boxes).

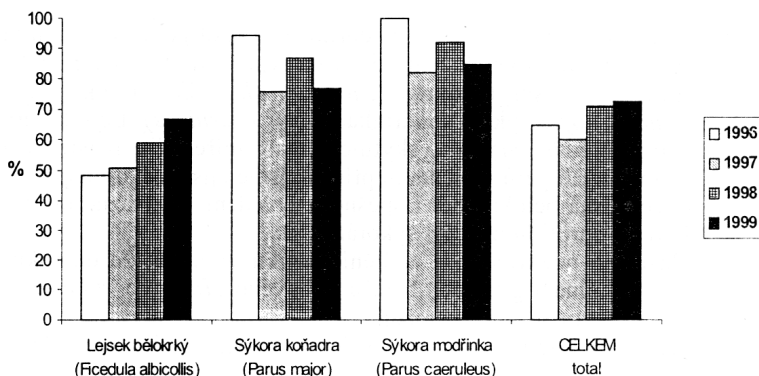
Druh\Rok species\year	1996		1997		1998		1999	
	B	%	B	%	B	%	B	%
<i>Ficedula albicollis</i>	19	48	28	39	37	44	58	43
<i>Ficedula hypoleuca</i>	1	2	0	0	1	1	1	1
<i>Parus major</i>	15	38	32	44	35	41	48	36
<i>Parus caeruleus</i>	5	12	12	17	11	13	28	20
<i>Sitta europaea</i>	0	0	0	0	1	1	0	0

Druhové složení hnízdičů je stále, dominantním druhem je lejssek bělokrký (*Ficedula albicollis*) a sýkora koňadra (*Parus major*). Lejssek černohlavý (*Ficedula hypoleuca*) byl zjištěn nejčastěji ve smíšených párech s lejskem bělokrkým jako samec nebo samice. Protože jsme tyto smíšené páry v některých případech identifikovali až při krmení mláďat, nelze vyloučit druhotnou adopci ze strany samce.

V roce 1999 jsme zaznamenali druhé úspěšné hnízdění samice lejska bělokrkého (kroužek F 11079). Po vyvedení 4 mláďat z prvního hnízdění jsme tuto samici kontrolovali po 11 dnech na 3 vejcích v budce vzdálené 150 metrů. Dne 23.6. jsme kroužkovali 2 mláďata.

Ztráty snůšek a mláďat na hnízdech jsou nejčastěji způsobeny vyplněním budek predátory (hlavně kunou lesní – *Martes martes*) a špatnými klimatickými podmínkami (úhyn jednoho z rodičů). Nezjistili jsme zničení hnízda strakapudem, před kterým plastová budka chrání dobře. Nejvyšší ztráty jsou u lejsků bělokrkých, u kterých se více projevuje negativní vliv deštivého počasí (obr. 1).

Obř. 1: Úspěšnost vyvedení vybraných druhů.
Fig. 1: A number of picked species that were successfully led out.

Kromě ptáků jsme v budkách zjistili i hmyz – vosy, sršně a čmeláky. Ve třech případech jsme v budce obsazené vosami našli uhynulou samici lejska bělokrkého na vejci.

Diskuse

Z výše uvedených údajů vyplývá (i přes stagnaci v letech 1997 a 1998) zvýšení obsazenosti budek z 59,7 % na 72,2 %, což je srovnatelné se zjištěním DUSÍKA (1983) a rozdílné od BĀRTY (1997), který zjistil v ČHKO Železná hory (tedy ve vyšší nadmořské výšce a rozdílném typu vegetace) při různých počtech budek (stejně jako v našem případě) kolísající nárůst populace od 21,6 % do 36,3 %.

Úspěšnost vyvedení u hlavních hnízdičů meziročně kolísá. U sýkory koňadry (*Parus major*) a sýkory modřínky (*Parus caeruleus*) je hlavním důvodem ztrát vyplnění hnízd predátory, lejsk bělokrký (*Ficedula albicollis*) navíc citlivě reaguje na nepříznivé klimatické podmínky. Zjištěná úspěšnost u lejska bělokrkého je vyšší, než uvádí KRÁL (1982) a má stoupající tendenci. Sýkora koňadra vykazuje poměrně vyrovnané ztráty a úspěšnost vyvedení srovnatelnou s PRESSEMEM (1988).

V souladu s KRÁLEM (1988) jsme zjistili vytváření smíšených párů lejska bělokrkého a lejska černohlavého.

Po všechna hnízdní období jsme kroužkovali mláďata a samice na hnízdech lejska bělokrkého a černohlavého (z časových důvodů jsme samce kroužkovali pouze ojedinelé). Zaznamenali jsme 9 případů návratu samice po 1 až 3 letech a 4 případy návratu mláděte, kontrolovaného jako hnízdič samice. Z uvedeného vyplývá věrnost části populace místu narození a hnízdišti, kterou uvádí i KRÁL (1982).

Závěr

V letech 1996 až 1999 jsme sledovali obsazenost budek, druhové složení a úspěšnost vyvedení mláďat ve vojenském prostoru u Chlumce nad Cidlinou.

Obsazenost stoupla o 12,5 %, podařilo se zvýšit populaci ptáků hnízdících v dutinách. Druhové složení odpovídá typu lokality a nadmořské výšce – dominantní lejsk bělokrký (*Ficedula albicollis*) a sýkora koňadra (*Parus major*), hojná sýkora modřinka (*Parus caeruleus*). Lejsk černohlavý (*Ficedula hypoleuca*) se vyskytuje v malé míře, zjistili jsme úspěšné hnízdění smíšených párů. V jednom případě jsme zjistili dvojí úspěšné hnízdění samice lejska bělokrkého. Úspěšnost vyvedení je výrazně nižší u lejska bělokrkého oproti hnízdícím sýkorám.

Z vlastního pozorování a zjištění lesníků vyplývá, že od roku 1996 nedošlo ke kulminaci gradace obaleče dubového (*Tortrix viridana*), sezónní gradace vyskytu se mírně snižují.

Ve většině případů se zjištěné výsledky výrazně neliší od výše citovaných autorů.

Summary

The number of occupied nest – boxes was recorded during 1996 – 1999 in a military area near Chlumec nad Cidlinou town. Species diversity and fledging success were recorded too. The number of occupied nest – boxes grew (+12,5%) as well as the population density of hole-nesting species. The dominant species were Collared Flycatcher (*Ficedula albicollis*) and Great Tit (*Parus major*). A very abundant species was Blue Tit (*Parus caeruleus*). Pied Flycatcher (*Ficedula hypoleuca*) was quite scarce in the area. We assessed successful breeding of mixed pairs of Pied and Collared Flycatchers. In one case, a female Collared Flycatcher successfully bred twice during one breeding season. Fledging success was noticeably lower in Collared Flycatcher than in both Great and Blue Tits.

There had been no top gradation of *Tortrix viridiana* since 1996, seasonal gradations of the species were dropping slowly.

In most cases, the results do not differ from those of cited authors.

Literatura

- BÁRTA F., 1997: Obsazenost budek pro drobné pěvce v letech 1991 až 1996 v CHKO Železné hory. Panurus, 8: 37-42.
- BUREŠ S., 1988: K otázce využití pěvců při integrované regulaci lesních škůdců. Sborník přednášek z konference Pěvci 1988. Okresní vlastivědné muzeum, Přerov: 9-14.
- DUSÍK M., 1983: Vliv vyvěšování hnízdních budek na populaci některých dutinohnízdíčů. Sborník Vč. Pobočky ČSO, 4: 12-15.
- KRÁL M., 1982: Příspěvek k hnízdní bionomii lejska bělokrkého (*Ficedula albicollis* Temm.) v Nížkém Jeseníku. Zprávy MOS, 1982: 7-42.
- KRÁL M., 1988: Křížení lejska bělokrkého (*Ficedula albicollis* Temm.) s šedou formou lejska černohlavého (*Ficedula hypoleuca muscipeta* Bechts.) na lokalitě Sovinec-Dlouhá Loučka. Zprávy MOS, 1988: 83-96.
- PRESSEN V., 1988: Hnízdní bionomie sýkory koňadry (*Parus major* L.), sýkory úhelníčka (*Parus ater* L.), sýkory parukářky (*Parus cristatus* L.) a šoupálka dlouhoprstého (*Certhia familiaris* Brehm) v jehličnatých porostech Nížkého Jeseníku. Sborník přednášek z konference Pěvci 1988. Okresní vlastivědné muzeum, Přerov: 99-127.

TICHÝ V., 1981: Potravní poměry hmyzožravého ptactva v dubinách a jeho podíl na konzumaci obaleče *Tortrix viridana* L. a píďalky *Operophtera brumata* L.. Práce VÚLHM, 58: 229-254.

Adresa autorů: ¹Jan Horák, Ve Lhotkách 1342, 530 03 Pardubice
²Kryštof Harant, Raisova 1670, 530 02 Pardubice